

Mütefekkir Şair
SEZAI KARAKOÇ
KİTABI

Hazırlayanlar
Asım Öz
Aykut Ertuğrul

Zeytinburnu Belediyesi Kùltür Yayınları

Kitap No: 83

Mütefekkir Şair

SEZÂİ KARAKOÇ KİTABI

Koordinasyon

Sertaç Güleç

Nurullah Yıldız

Hazırlayanlar

Asım Öz

Aykut Ertuğrul

Düzeltili

Beyza Türkyılmaz

Kitap Tasarım

Abdüsselam Feriatoğlu

ISBN

978-625-99034-5-3

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı

Sertifika No: 20640

1. Baskı,

İstanbul, Kasım 2023

Baskı, **Seçil Ofset**

100. Yıl Mahallesi Massit Matbaacılar Sitesi

4. Cadde No:77 Bağcılar, İstanbul

Sertifika No: 44903

 **ZEYTİNBURNU
BELEDİYESİ**
zeytinburnu.istanbul | 444 1984

SEZAI KARAKOÇ'UN TEFEKKÜR MİRASINDA İSLAMCILIK

KAMİL ERGENÇ

Müslüman toplumlar için imparatorluktan ulus-devlete geçiş, ulemadan aydına medreseden mektebe geçişi aynı zamanda. Ulema, bir hadisi şerifte de gayet sarıh olarak beyan edildiği üzere “nebilerin varisi”dir. İslami referanslar temelinde bilgi üreten, ürettiği bilgiyi temsil ve tebliğ eden kişidir. Toplumun doğal önderidir. Medrese ise Müslüman toplumun iktisadi, hukuki, siyasi, sosyal gerçekliğine mesnet teşkil edecek bilgiyi inşa eden (yani İslam’ın renk verdiği bilgiyi üreten/yapılandıran yer) olarak öne çıkar. Her ne kadar ilmi entelektüel bağımsızlık 12. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş kaybedilse ve ulema “devlet memuru” statüsüne razı edilse de medrese, gündelik hayatın İslam’ın ruhuna uygun bir şekilde tanzim edil(ebil)mesi için işlev görmeye devam etmiştir. Ta ki suhte isyanlarıyla kan kaybetmeye ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Enderun tarafından pasifleştirilip cumhuriyet kadrolarınca tarihin arka odasına atılncaya kadar...

Mektebin medrese karşısındaki ‘zaferi’ Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesinin karakteristiğini anlamak açısından mühimdir. Mektep yeni bir epistemolojik referansın sembolüdür bir bakıma. Vahiy ve nübüvvet bilgisinin tarih dışı, geri, arkaik, primitif olduğuna dair pozitivist yaklaşımlardan ziyadesiyle etkilenen Osmanlı bürokrat ve aydın sınıfı, mekteple birlikte geç kaldıkları tarihe yetişmeyi murat etmişlerdi. Muratlarına ermek için burjuva Protestan kültür kodlarından ilham alan bilgi sistemine sığındılar. Bu sistemin Judeo-Hristiyan kodlarla mücehhez oluşunu ise sorun etmediler.(Daha ılımlı bir yorum olarak fark etmediler de denebilir.) Pozitif ilimlere ağırlık verilen mekteplerde aydınlar yetişecek ve bu aydınların öncülüğünde de toplum aydınlanacaktı. Münevver kelimesi boşuna ihdas edilmedi. Aydınlatan/aydın manasında münevver, Batı’nın tecrübe ettiği Rönesans-Reform ve Aydınlanma sürecine işaret ediyordu aslında. Artık

âlimlerimiz değil münevverlerimiz vardı. Cumhuriyet'e geçişle birlikte münevverin yerine aydın kelimesi daha sık kullanılmaya başladı. Bu tercihin yazı devrimiyle, öz Türkçecilikle ilgisi olsa gerektir. "Aydın" kelimesi muhatabını aydınlatan ama en önemlisi de epistemik dayanağı vahiy-nübüvvet değil, bilakis, burjuva Protestan kültür kodlarından esinlenen aydınlanma paradigması olan (bu paradigmaya meftun) kişileri tanımlıyordu. Onların öncülüğünde yeni bir "sosyal gerçeklik" inşa edildi. Temel düsturu Türk milletinden, İslam ümmetinden, Batı medeniyetinden olmaktı bu sosyal gerçekliğin...

Lakin aydın sözcüğü de zamana dayanamadı. Entelektüel geçti onun yerine. Daha kuşatıcı bir içeriğe sahipti. Etimolojik olarak anti-Katolik perspektifle ilişkili olsa da zamanla kazandığı yeni anlam itibarıyla daha isabetli bir tutum/tavır/tarz içeriyordu. Bizdeki çağrışımları ise genelde olumsuzdu. Entelektüel dendiğinde fildişi kulelerden seslenen, burnundan kıl aldırmayan, elitist-üsttenci-buyurgan, anlaşılmayan cümleler kuran, egosantrik, din ve gelenek karşıtı, teorik mülahazalarla vakit öldüren kişi/ler anlaşıldı. Fakat zamanla bu içerik de değişti. Bugün entelektüel sözcüğü daha çok içinde yaşadığı zamana tanıklık eden, muhalif, üretken, toplumsal sorumluluk sahibi (ki sayıları azdır) kişiler/örnekler sayesinde tercihe şayan bir noktadadır. Bu noktaya gelmesinde 19. yüzyılın sonunda Fransa'da görülen Dreyfus davasının ve Emile Zola'nın bu davanın seyrini değiştiren tutumunun etkisi olsa gerek. Sözüünü ettiğimiz bu dava Fransız hükûmetinin arzu etmediği şekilde sonuçlanınca entelektüel sözcüğü bugünkü anlam içeriğine (toplumdaki çoğunluğa boyun eğmeyip doğru bildiğinden şaşmadan düşündüğünü açıkça dile getirmekten çekinmeyen, baskıcı yönetime boyun eğmeyen, haksızlığa karşı sesini yükselten, sorgulayan, eleştirel tavrılı muhalif aydın) kavuşmuştur.¹

Zaman, en güçlü darbeyi ulemanın önderliğine vurdu. Münevver-aydın öncülüğünde şekillenen yeni sosyal gerçeklik ulemaya yaşam(a) hakkı tanımadı. Medrese "İslami ilimler" odaklı talim yaptıran yer/ler olarak öne çık(arıl)ınca ulema da bu ilimlerin tedrisatıyla meşgul olan kişiler olarak anlaşıldı. Bu anlayışın ikamesinde "ilmin parçalanmasının" etkisi yok değildi. Dini ilimler, İslami ilimler, beşerî ilimler, pozitif bilimler gibi seküler terkipler bilgiye tevhide nazarla bak(a)mamanın sonucu olarak meşruiyet kazandı. Tefsir, hadis, fıkıh, siyer vb. İslami ilimler olarak kodlanırken matematik-fizik-kozmozoloji-biyoloji-botanik gibi alanlar beşerî ya da pozitif ilimler olarak tesmiye edildi. Bu ayırım din-dünya ayırımına da mesnet olacaktır sonraları. Hatta din-siyaset, din-ekonomi, din-hukuk ayırımlarına

1 Bülent Aksoy, *Etimoloji Işığında Kelimelerin Dünyasında Gezintiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022.

da ... Binaenaleyh bugün Türkiye özelinde âlim/ulema sadece tefsir-hadis-fıkıh-kelam vb. ilahiyat disiplinleriyle iştigal eden kişileri tanımlamak için kullanıyor. Emevilerle başlayan ve Osmanlı'da da sürdürülen "devlet memuru âlim" geleneği ilmi-entelektüel bağımsızlığın zaafa uğramasına sebep oldu. Nitekim devlet (Osmanlı) çökünce ulema dayanaksız kaldı ve itibarsızlaştı. Şayet ulema halka yaslanarak bağımsızlığını korumuş olsaydı devletin çöküşünden bu kadar etkilenmeyecekti. Öte yandan devletin cürümlerine ortak olmayacak, toplumu sürekli müteyakkız tutmayı başarabilecekti. Bu bağlamda bugün en esaslı meselemizin ilmi-entelektüel bağımsızlık olduğunu söylemek sanırım abartı olmaz. Denebilir ki bu bağımsızlık tesis edil(e)mediği sürece Müslüman toplumların yeniden tarihe dönmele-ri mümkün değildir.

Sezai Karakoç imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinin sancılı sosyal gerçekliği içinde dünyaya gözlerini açmış, tecrübe ettiği bu gerçeklikle "metafizik gerilim" düsturuyula yüzleşmeye çalışmış, çabasını kamusalılaştırmak için "diriliş" şiarlaştırmış, Cumhuriyet tarihinin mümtaz İslamcı entelektüellerinden biridir. Diriliş sadece metafizik bağlamda değil aynı zamanda tarihî-sosyolojik anlamda kullanmaya özen göstermiştir. Hassaten "İslâmın Diriliş" kavramıyla ezilen, horlanan, esaret altında inleyen, ekonomik ve kültürel bakımdan inkıraza uğra(tıl)mış İslam dünyasını uyandırma, diriltme yolunun açılmasına gayret etmiştir. *İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü* adlı eseriyle genç kuşaklara komünizm ve kapitalizm dışında bir üçüncü yolun varlığını hissettirmiş, Muhammed Hamidullah, Malik Bin Nebi, Seyyid Kutub, Mevdudi gibi ümmet havzasının Müslüman mütefekkirlerini Türkiyeli okurlarla tanıştırmış mümin duyarlığa sahip vakur bir mütefekkiridir Sezai Karakoç.²

Öte yandan Merhum Âkif'in açtığı (ve kanaatimce hâlâ aşılamayan) şiirle direniş çıkırının alemdarlarından biridir. Radikal bir kırılma hatta inhiraf olarak Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesine, İslam'dan ilham alan edebiyatla/sanatla direnen, bu sanatın ehemmiyetine dair toplumsal farkındalık oluşturmaya çalışan, edilgin-pısırik-tembel-taklitçi Müslüman imgesini "diriliş" metaforuyla değiştirmek (diriltmek) için didinen bir öncüdür. Toplumu uçurumun kenarına getirip sahipsiz bırakan, heva ve arzusun dipsiz kuyusunu kurtuluş reçetesi olarak sunan, cehaletin girdabında debelenmeye terk eden, burjuva Protestan kültür kodlarını felah vesilesi olarak allayıp pullayan aydınların ihanetine tanıklık etmiştir. Halkı manevi ölüm götüren bu aydınlar bir "sapma"nın içerisinde onlara göre ve bu sapma "geçmişe yabancılaşmak/geçmişten kopuş" olarak tebarüz etmektedir.³

2 Sezai Karakoç, *Hâtıralar*, cilt: 2, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2022, s. 300.

3 Sezai Karakoç, *Hâtıralar*, cilt: 2, s.54.

Fakat bilmektedir ki toplumun yüce ahlaki ilkelerle ünsiyet kesbetmesi ve böylece kemalat yolculuğuna çıkabilmesi için de aydın/entelektüel rehberliği şarttır. Bu rehberlik sorumluluğunu yerine getirmek için edebiyatın-sanatın sarsıcı dilinden esinlenmiştir.

Merhum Âkif aşağıdaki mısralarında ağır eleştirdiği aydın sınıfından (üdebadan) hayır gelmeyeceğini yakinen idrak etmiş ve bu idrak sayesinde özüne (İslam'a) bağlı yeni bir üdeba çevresinin temayüz etmesi gerektiği gerçeğine inanarak zamana tanıklık etmeye çalışmıştır:

Üdebanız hele gayetle bayağı mahlûkat ...
Halkı irşad edecek öyle mi bunlar? Heyhat!
Kimi Garb'ın yalnız fuhşuna hasbi simsar;
Kimi, İran malı der, köhne alır, hurda satar!
Eski divanların dopdolu oğlanla şarab;
Biradan, fahişeden başka nedir şî'r-i şebab?
Serseri: hiçbirinin mesleği yok, meşrebi yok;
Feylesof hepsi; fakat pek çoğunun mektebi yok!
Şimdi Allah'a söver... Sonra biraz bol para ver:
Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!

Gerçi Âkif'in İslamcılığı ile kıyaslandığında Karakoç, özellikle gelenek-görenek ve Osmanlı eleştirisi bağlamında daha çekimserdir. Karakoç'a göre Osmanlı, yeniçağlardaki tek büyük İslam devletiydi. Kültür, siyaset ve ideolojik hedefleriyle bütün İslam kütlesini temsil ediyordu. Arap, Hint, Kafkas ve Türk ellerindeki, Afrika'daki Müslümanların yüzü hep ona dönüktü; II. Abdülhamid ise çok ileri görüşlü biriydi.⁴ Karakoç, II. Abdülhamid'in Bismarck zekâ ve planına sahip olduğunu düşünüyordu. Hatta II. Abdülhamid öncülüğünde imparatorluğun kendine geldiğini, toparlandığını iddia ediyordu. Aydın kadrosundan mahrum olduğu için "pençesiz" olarak resmediyordu Abdülhamid'i...⁵ Oysa Âkif, Abdülhamid'den, gördüğünde istifra edecek kadar nefret ediyordu. *Safahat'*ında çok ağır dizelerle yüklenmişti.

Öte yandan dönemin toplumsal dokusunu tasviri de çok ağırdır Âkif'in... Edilgen-pısırk-pasif-cahil bir toplumsal gerçekliği sarsıcı bir dille eleştirir. Kur'an'ı ölümlere okunan kitap hâline getiren alışkanlıklara öfkeli. Gelenek-görenekçi, ata dede kültürünü din zanneden, yüce İslam'ın tevekkül gibi temel kavramlarını yanlış anlayan, içtihiadı donduran, akli çabayı tahfif eden insanların İslam'a olan bağlılıklarının sıhhatini cesurca sorgular. *Safahat'* baştan sona bir uyanış manifestosu gibidir. Denebilir ki sanatını/şiiirini

4 Sezai Karakoç, *İslâmın Dirilişi*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2009.

5 Sezai Karakoç, *Mehmed Âkif*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2009, s. 13-14.

Âkif gibi sarsıcı bir şekilde kullanan şairlere tesadüf etmek zordur. Sezai Karakoç, Âkif'in bu realist tarzını aldığı eğitimle ilişkilendirir. Ona göre baytar mektebi Âkif'e "gerçeği olduğu gibi yansıtmaya" perspektifi armağan etmiştir.⁶ Kanaatim odur ki Âkif'in gerçeği olduğu gibi resmetme tarzı, aldığı eğitimden ziyade, gerçekleri halının altına süpürerek yüzleşmeyi erteleyen "yanlış bilinci" onarma arzusunun sonucudur. Örneğin "Hatıralar" şiirinde Şark'a şöyle sitem eder:

Ey koca şark, ey ebedi meskenet
Sen de kumıldanmaya bir niyet et
Korkuyorum garbın elinden yarın
Kalmıyacak çekmediğin melanet

Âkif'teki radikal eleştiri Karakoç'ta yerini daha ılımlı bir söyleme bırakır. Gerçi "ey yeşil sarıklı ulu hocalar" derken biraz Âkif'i hatırlatmaktadır. "Her evde kutsal kitaplar asılıydı/Okuyan kimseyi göremedim/Okusa da anlayanı göremedim" derken de... İslamcılığın bu iki önemli simasının, söylem düzeyindeki farklılık bugünü de etkileyecektir. Âkif çizgisindeki İslamcılık unut(tur)ulmaya terk edilirken Karakoç'un çizgisi biraz daha makul görülecektir. (Ama o da unutulmaya terk edilmekten kurtulamayacaktır). Bana göre bu ayrımda Âkif'in, Abduh-Afgani çizgisine olan yakınlığının da payı vardır. İslamcılığı Osmanlı merkezli okuyup "yerli ve milli" bir bağlama hasretmek isteyenler bu çizgiye mesafeli durmayı tercih ediyorlar. Nitekim Sezai Karakoç'a göre de Âkif'in, Abduh-Afgani etkisinde kalması mübalağa edilmiştir.⁷ Ona göre Türkiye'de esas İslam devleti kurulu bulunduğundan İslam, düşünce sistemi olmaktan çok, davranışlarda ve kuruluşlarda yaşıyordu. Ancak devletin yıkılma tehlikesiydi ki yeni yeni, düşünce planında da bir sistem yapmaya yöneltiyordu. Bunun için Türkiye İslamcılarını çekirdekten yetiştirme İslamcılarını. Afgani-Abduh çizgisi ise Mısır'ın daha erken Batılılaşması ve doğrudan sömürgeciliğe maruz kalmasından ötürü sistem ve düşünce İslamlığı geliştirdiler. Âkif, düşüncelerini bu kişilerden değil doğrudan hayatın içinden, sokaktan, klasik kültürden, devletin sarsıntılı hâlinde ve en nihayetinde kendinden alıyordu. Demek ki bu düşünürler Âkif'te yeni bir düşünce uyandırmamış, var olan düşünceyi ve heyecanı daha ileri taşıması noktasında ilham vermiştir. Karakoç'un, Âkif'i daha özgün bir bağlama çekme çabası Türkiye'nin/Osmanlı'nın İslam dünyası için merkezi rolünü öne çıkarmak olarak anlaşılabilir diye düşünüyorum.

İslamcılığı yerli bir bağlama raptetmek, Osmanlı(İstanbul)/Türkiye'yi İslamcılığın esin ve besin kaynağı olarak göstermek ve böylece Mısır-Hin-

6 Sezai Karakoç, *age.*, s.16.

7 Sezai Karakoç, *Mehmed Âkif*, s. 22-23.

distan-İran vb. havzaların İslam'ı anlama ve yorumlama biçimine "şerh düşmek" ulus devlet için de tercihe şayan kabul edilmiştir. Çünkü böylece İslam algımızın/pratiğimizin bize özgüllüğü üzerinden millî-yerli bir İslam algısı oluşturulacak, binaenaleyh Türk-İslam sentezine kapı aralanacaktır. Bu sentezin tecessüm ettiği isimlerin başında gelen merhum Necip Fazıl'ın kendisinden öğüt isteyenlere "Türkiyeli Müslüman yazarlar dışındaki yazarları okumayın" önerisi bu bağlamda değerlendirilebilir.⁸ Yanlış anlamayı önlemek için belirtelim ki Karakoç "ulus devlet" çıkarlarına uygun bir İslamcılığı (hiçbir zaman) savunmamıştır. Bilakis daima "ümme" eksenli bir duruşun mümessili olmaya özen göstermiştir. Onun, İslamcılığı Osmanlı/İstanbul ekseninde okuma tercihinin nedeni geçmişinden kopmuş, özgüveni zedelenmiş, Batı karşısında kendisini ezik hissedenden halkına görkemli bir geleneğin vârisi olduğunu hatırlatarak onu "diriltmek" istemesi olsa gerektir. Kaldı ki yukarıda da zikrettiğimiz üzere İslam dünyasının önde gelen mütefekkirlerine dergisinde yer açarak okurlarla tanıştırmıştır. Hatta 1970'li yıllarda "Dicle-Fırat Federasyonu" önerisi ile Türkiye-İrak-Suriye'nin bir araya gelmesini savunmuştur. Emperyalistlerin er ya da geç bu ülkeleri yutmaya çalışacaklarını, lokma büyük olursa yutamayacaklarını, bu nedenle birlikteliğin önemli olduğunu dile getirmiştir.⁹ Birinci ve ikinci Körfez savaşları ile 2011'den sonra Suriye'de yaşananlar, onu haklı çıkaracaktır. Ulus devlet realizmi İslam dünyası toplumlarının kolay lokma olmasına hizmet ediyor.

Karakoç, Mısır'dan Abduh'un, Hindistan'dan İkbâl'in ortaya koydukları "esas tez" in Âkif'in şiir ve yazılarında öne çıkan yaklaşım biçimiyle telif edilemeyeceğini (de) iddia etmektedir. Bu isimlerle Âkif arasındaki en büyük fark ise Âkif "İslam ruhunu canlandırmak isterken" Abduh-İkbâl gibi düşünürler "İslam'ın genel sistemine yeni bir yorum getirmeye" çalışmışlardır.¹⁰ Bu noktada Karakoç'un dikkatinden kaçan husus, "yeni bir yorum getirme" çabasının (esasında) İslam âlemini modern paradigmanın tasallutundan kurtarma arzusuyla iç içe olduğu gerçeğidir. Mesela bu yeni yorumun ilhamıyla, İslam dünyasında özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında artan huzursuzluk, 1979'da İran'da medresenin öncülüğünde bir inkılapla neticelendi ki bu inkılap modern tarih içerisinde "paradigma dışı" en esaslı muhalefetti. Ulemanın öncülüğünde gerçekleşen bu inkılap, tarih ve zaman dışı olarak kodlanan dinin/İslam'ın milyonlarca insana uyanış aşısı yapabileceğinin, küresel istikbar karşısında haysiyetli bir duruşu mümkün kılabileceğinin göstergesiydi. Türkiye'de muhafazakâr-sağ yaklaşımın (İslam'ın

8 Atasoy Müftüoğlu, *Sözün Erimi Konuşmalar*, haz. Hüseyin Su & Abdurrahim Karadeniz, Hece Yayınları, Ankara, 2008, s. 41.

9 Sezai Karakoç, *Hâtralar*, cilt: 2, s. 442.

10 Sezai Karakoç, *Mehmed Âkif*, s. 24.

ruhuna uygun olup olmadığı boyutuyla) teşrih masasına yatırılması da bu yeni yorumun açtığı “dinamik çıgırla” mümkün oldu. Şayet Âkif’in çizgisi sürdürülebilseydi bugün İslamcılık daha inkılabi bir duruşun mümessili olabilirdi. Ancak ne yazık ki muhafazakârlıkla yaptığı iş birliği İslamcılığın inkılabi perspektifini zaafa uğrattı.

Karakoç’un “Masal” şiiri değışmemek ve Doğulu olarak ölmek için en büyük Batı kentinin en büyük meydanında intihar etmek (ya da ölümü beklemek) gibi edilgen bir tutumun mümessili olan “yedinci oğulun” hikâyesini biraz bedbin bir ruh hâliyle anlatır. Bu oğul neden Hz. İbrahim(as) misali tek başına bir ümmet olarak direnmeyi tercih etmedi? Üstat bu masalı “diriliş” metaforuna uygun olarak neden bitirmedi? Batı’nın en büyük gücünü “karşı-sındakini değıştirmek” olarak belirleyen Üstat değışmemenin yolunu neden gönüllü ölümde buldu? Hem de Tanrı’ya yakarışın ardından gelen ilhamla ...

Yedinci oğul büyümüştü baka baka ağaçlara
Baharın yazın güzün kışın sırrına ermişti ağaçlarda
Bir alınyazısı gibiydi kuruyan yapraklar onda
Bir de o talihini denemek istedi
Bir şafak vakti Batıya erdi
En büyük Batı kentinin en büyük meydanında
Durdu ve tanrıya yakardı önce
Kendisini değıştirmesinler diye
Sonra ansızın ona bir ilham geldi
Ve başladı oymaya olduğu yeri
Başına toplandı ve baktılar Batılılar
O aldırmadı bakışlara
Kazdı durmadan kazdı
Sonra yarı beline kadar girdi çukura
Kalabalık büyümüş çok büyümüştü
O zaman dönüp konuştu:
Batılılar!
Bilmeden altı oğlunu yuttuğunuz
Bir babanın yedinci oğluyum ben
Gömülmek istiyorum buraya hiç değışmeden
Babam öldü acılarından kardeşlerimin
Ruhunu üzmem istemem babamın
Gömün beni değıştirmeden
Doğulu olarak ölmek istiyorum ben

Sizin bir tek ama büyük bir gücünüz var:
Karşınızdakini değiştirmek
Beni öldürseniz de çıkmam buradan
Kemiklerim değişecek toz ve toprak olacak belki
Fakat değişmeyecek ruhum
Onu kandırmak için boşuna dil döktüler
Açlıktan dolayı çıkar diye günlerce beklediler
O gün gün eridi Ama çıkmadı dayandı
Bu acıdan yer yarıldı gök yarıldı
O nurdan bir sütuna döndü göğe uzandı
Batı bu sütunu ortadan kaldırmaktan aciz kaldı
Hâlâ onu ziyaret ederler şifa bulurlar
En onulmaz yarası olanlar
Ta kalplerinden vurulmuş olanlar
Yüreğinde insanlıktan bir iz taşıyanlar

Sezai Karakoç'un çağdaş İslam düşüncesiyle ilgili yaklaşımı onun İslam dünyası toplumlarının yaşadığı buhranlara dair tespitlerini içermesi bakımından önemlidir. Klasik kültürün yeni yazıya aktarımında meydana gelen kırılmanın "düşünsel kötürümlüğe" yol açtığı gerçeğine dikkat çekerken, köksüzlük zaafıyla malul bir düşüncenin yaşama şansı olmadığını sarıh bir şekilde beyan ediyordu. Bu beyan güçlü bir tarih bilincine sahip olmanın zaruretiyle işaretledi.

Birinci Dünya savaşı öncesindeki İslam düşüncesinin karakteristik özelliğini tespit ederken Abduh, Afgani, İkbâl, Âkîf örnekleri üzerinden "akademik" sıfatını uygun görür Karakoç.¹¹ İkbâl ve Âkîf'e şiir dilini kullanmaları nedeniyle ayrı bir başlık açar. Ancak bu dönemin genel görünüşü akademiktir ona göre. Yani İslam düşüncesi ilmi muhtevayla, münazara usulüyle sayınlıdır. Bu tespit Abduh-İkbâl-Afgani özelinde kısmen doğru olsa da Âkîf'in duruşunu tam olarak açıklamamaktadır. Çünkü Âkîf bir yandan hayatın içinden seçtiği örneklerle Müslüman toplumun yaşadığı trajedilere dikkat çekerken diğer yandan da çökmeye yüz tutmuş bir imparatorluk halkının ehlihalip karşısındaki direnişini motive etmeye çalışmaktadır. Afgani ise İttihad-ı İslam idealinin önüne millî kurtuluşu koyarak dönemin Türkçü ideologlarının bile ilgisine mazhar olacaktır. Yusuf Akçura, Afgani'yi Türk milliyetçiliğine ilham verenler ve "yeni Türk devletinin öncüleri arasında" sayacaktır.¹²

11 Sezai Karakoç, *İslâmın Dirilişi*, s. 34.

12 Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hali*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2018, s. 114-115.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde akademik karaktere sahip İslam düşüncesi Sezai Bey'e göre II. Dünya Savaşı'ndan sonra ideolojik bir boyut kazanmaktadır. Avrupa'nın kendi içindeki buhranının da sağladığı avantajla bağımsızlıklarını elde eden halkı Müslüman beldelerin aydınları İslam'ı hayatın bütününe vaziyet eden bir sistem olarak vazetmeye başlamışlardır. Malik Bin Nebi, Mevdudi, Seyyid Kutub, Nedvi gibi örnekleri bu bağlamda zikreder Sezai Karakoç. Türkiye içinse Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu*'suna ve Nurculuğa (*Risale-i Nûr*) dikkat çeker. Bu isimlerin İslam düşüncesi hareketinin yürütücüleri olduğuna, İslam insanının Batı köleliğinden kurtulması için kültürel-siyasal ve iktisadi sahada ceht ettiklerine işaret eder. Hatta Nurculuğu İslam inancının dirilişi, İslam'ın ihlas doktrini ve uygulanması, canlanması mihveri etrafında dönen bir hareket olarak niteler.¹³ *Risale-i Nûr*'u, tek başına bir İslam kültürü külliyatı olarak değerlendirir. Bu külliyatın Anadolu'da okumamış insandan aydın insana kadar büyük bir kitleyi yeniden İslam kültürü ve inancıyla eğittiğini, âdeta, Anadolu'da yeni bir kültür akımı doğurduğunu ve bir kültür savaşına girdiğini söyler.¹⁴ Risaleler (Nurculuk) hakkında Karakoç'un bu abartılı değerlendirmesi İkinci Dünya Savaşı ve sonrasının konjonktürel ve sosyolojik gerçekliği bağlamında okunduğunda anlaşılabilir. Cumhuriyet'in radikal modernleşme adımlarının yarattığı kültürel buhran içerisinde risaleler önemli bir açığı kapatıyordu elbette. Lakin bu metinlerin pozitivist eğilimlerin güçlü olduğu 20. yüzyılın ilk yarısında "rasyonel tefsir" yöntemiyle toplumu İslam dairesi içinde tutmaya matuf boyutu yanında, işrakî geleneğin izlerini taşıdığı yani keşif, sezgi, rüya, ilham odaklı bir bilgi biçimini terviç ve tahkim ettiği de unutulmamalıdır. İşrakiliğin ise Müslüman toplumları akli çabadan uzaklaştırdığı, onları ömür boyu süren "içe dönük olgunlaşma"ya mahkûm ve siyasal hayatın dışında edilgin bir pozisyona razı ettiği, tenkit/eleştiri kültürüne mesafeli davranıldığı, onun yerine (her koşulda) itaati olumladığı, içtihat gayretini zaafa uğrattığı gerçeği görmezden gelinemez. Nurculuğun işrakî çizgisinin en etkili temsilcisi olan Fethullahçılığın Türkiye toplumunu düşünsel anlamda nasıl kadavralaştırdığı bilinmektedir. Sözüünü ettiğim işrakî gelenek Nurculuk dışındaki kollarıyla hâlihazırda Türkiye'de oldukça güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

Öte yandan komünizme karşı mukavemet hattının güçlendirilmesi için Amerika ve NATO yönlendirmesiyle bu anlayışın araçsallaştırıldığı gerçeğinden Sezai Karakoç habersiz görünmektedir. Komünizmle Mücadele Derneğinin yönetim kadrolarında o çevrelerinden kişiler vardır ve bu dernek Amerika'dan mali yardım talep etmek için Türkiye'deki konsoloslukla

13 Sezai Karakoç, *İslâmın Dirilişi*, s. 38.

14 Sezai Karakoç, *İslâmın Dirilişi*, s. 41.

temas kurabilmiştir.¹⁵ Kaldı ki Said Nursi'nin Türkiye'nin CENTO'ya üyeliği (ki o dönemin NATO'su sayılır) sonrasında devlet erkânına gönderdiği tebrik mesajı ve/veya komünizme karşı ehl-i kitap olan ABD'nin tarafında olmaya verdiği cevaz, Soğuk Savaş hikâyesinin kültürel ayağıyla ilgili bazı işaretler vermektedir.¹⁶

Sezai Karakoç'un nazarında Said Nursi "kabına sığmayan bir zekâ, eşsiz bir hafıza, güçlü bir irade sahibi, çocukluk ve gençliğinde öğrenme merakıyla medreseleri dolaşmış, kendisine hocaların güç yetiremediği bir âlim, cesur, ömrünü İslam için vermiş, feda etmiş bir mücahittir. Şahsıyla Müslümanlara büyük bir örnektir. Riyazetli ve çileli hayatı, hapisleri ve hatta ölümü hiçe sayan irade, cesaret ve idealizmiyle büyük bir mücahit, lider ve kendine özgü düşünceleri olan bir âlim ve düşünür"dür.¹⁷ Karakoç'un Said Nursi'ye olan bu ilgisi/hayranlığı *İslâmın Dirilişi* adlı eserine de yansıyor ve bu kitap 163. maddeye istinaden toplatılacaktır. Toplatılma gerekçesi ise dinî esaslara müstenit bir devlet kurmayı amaçlayan gizli bir örgüt olan Nurculuğun esin/besin kaynağı *Risale-i Nûr*'a övgülerin yer almasıdır.

Sezai Karakoç'un inanç dirilişine kanıt olarak halkın tüm imkânsızlıklar içinde bile Kur'an öğrenimine değer vermesini ve camileri onarmasını öne çıkarması manidardır. İslam ülkelerinden Batılıların ve Batıcıların baskısı kalktıkça halkta örtük ve gizli bir şekilde yaşayan inançların açığa çıktığını ve inanç duygusunun, din sevgisinin insan ruhunun en derinlerine işlediğine dikkat çekerken, bir cüzzamlının sıhhate kavuşması örneğini vermektedir. Halktaki örtük inancın niteliği hakkında ise pek konuşmaz Üstat. O, inancın bizatihi kendisinin ehemmiyetine kanidir. Cami onarımı ve Kur'an öğre(t/n)imi ekseninde inanç dirilişi vurgusu, onarılan o caminin içinde ne anlatıldığını, Kur'an öğreniminin mahiyetinin ne olduğu sorularını da sormalıydı oysaki... Bugün muhafazakârlar eliyle inşa edilen gösterişli camiler de dâhil tüm camilerimiz âdeti birer devlet dairesine dön(üş)müş, çerçevesi ulus devlet aygıtı tarafından belirlenen din propagandasının yapıldığı yerler hâline gelmiştir. Kur'an öğrenimi ise onun anlamına nüfuz etmek, ondan ilham alarak iktisadi-içtimai-siyasi-hukuki hayatı tanzim etmek şeklinde değil ses güzelliği yahut hıfz bağlamına hasredilmiştir.

Sezai Karakoç'un sağcılıkla Müslümanlığı solculukla komünizmi ilişkilendirmesi de dönemin kavramsal hegemonyasının etkisi altında kaldığını göstermektedir. Sağ-sol ayrımının burjuva Protestan kültür kodlarından

15 Zübeyir Yetik, *Geçmişten Notlar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2008, s.103-104.

16 Hamza Türkmen, *Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi*, Ekin Yayınları, İstanbul, 2008, s. 40.

17 Sezai Karakoç, *Hâtıralar*, cilt: 2, s. 147-150.

ilham aldığı, özellikle de Fransız İhtilali sürecinde olgunlaştığını, en iyi bilenlerden biri olmasına rağmen bu sözcüklerin çekim alanından kendisini kurtaramaması dikkat çekicidir:

Gerçek sağ, Kur'an'da tanımlanmıştır. Kur'an'da, sağcılar Allah topluluğu, solcular da şeytan topluluğu olarak; sağcıların topluluğu uğurlu topluluk, solcu topluluk da uğursuz topluluk olarak vasıflandırılmıştır. Diriliş, uğurlu, iyilikçi topluluğu gerçekleştirme yoludur. Diriliş, şeytanın topladığı ve uğursuzluk saçan her topluluğu dağıtma, Allah'ın ipine sınıksı sarılan topluluğu kurma yolu, yöntemi, savaşı demektir.¹⁸

Onun nazarında sağ; canlı-diri-hayat dolu sol ise şeytani ve deforme edicidir. Nasıl ki şeytanın rengi ateş kıvılcıysa sol da öyledir ve aksiyonu yakmaktır.¹⁹ Şeytan insanı ayartarak, baştan çıkararak(propaganda yoluyla) mana âleminden düşürdüğü(hubut) gibi sol da insanı maddenin kölesi yaparak, ruhunu örseleyerek, yücelişinin önünü keserek, maverai olanla ünsiyet kesbetmesine mani olarak onu suflî/bayağı olana razı etmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte üstat Müslüman'ın kendine dönüp kültür ve medeniyet hamlesini yeniden başlatacağına yani özünü yeniden keşfedeceğine inanmaktadır. Bu keşfin tezahürleri arasında sağ ideolojinin kabullenmeye yanaşmayacağı bir ilmî/entelektüel dinamizm ve İslamcı bir duruş da bulunmaktadır. "İslam'a dönen Müslüman'ın yüreği İslam içtenliğiyle kabarcak, yaşantısı İslam yaşantısı olacak, çağ İslam'ın değer yargılarıyla yorumlayacak, sorumluluğu İslamcı bir anlam kazanacaktır. Müslümanların İslam'a yeniden dönüşleri, Kur'an'ı yeniden bulmaları, hadisi ve sünneti yeniden anlamaları, klasik İslam düşünce ve teorisini, çağdaş İslam düşüncesini, tarihi İslam pratiğini şuura getirmeleri demek olacaktır. Gelenekleşmiş bölümler yıkılacak, çatışmalar durdurulacak, sapmalar düzeltilecek, yeni, diri bir İslam insanı ortaya çıkacaktır."²⁰ Kur'an'ı, hadisi-sünneti yeniden anlamak üstadın içtihadı ve eleştirel düşünceye verdiği önemi göstermesi bakımından mühimdir. Bu yönüyle Âkif'in "Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı,/ Asrın idrakine söyletmeliyiz İslamı..." söylemiyle ortak payda da buluşmaktadır.

Çok partili hayata geçiş sonrası Türkiye'nin siyasi atmosferine yakından tanıklık eden Karakoç'un sağ/muhafazakâr siyasal geleneğin karakteristiğine ilişkin tespitleri İslamcılığın Türkiye'ye mahsus tecrübesini anlamak için dikkatli bir nazarı hak etmektedir. Kemalist modernleşmenin radikal adımlarından bizar olan halkın, önüne çıkan ilk fırsatta, tercihini "farklı" yönde kullanması yakın tarihimizin anlaşılması için önemli izler taşımakta-

18 Sezai Karakoç, *Diriliş Neslinin Amentüsü*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2005, s. 13.

19 Sezai Karakoç, *Dirilişin Çevresinde*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1988, s. 81-87.

20 Sezai Karakoç, *İslamın Dirilişi*, s. 58.

dır. Demokrat Partiyi (Menderes'i) iktidara taşıyan bu tercih, etkisi bugünlere kadar uzanan bir siyasal gerilimi de işaret etmektedir aslında. Karakoç bu süreçlerin yakın tanığı olması münasebetiyle döneme dair gözlem ve tespitleri sağ/muhafazakâr siyasal çizginin bünyesinde gerçekleşen evrimin anlaşılmasına da katkı sunacaktır hiç şüphesiz.

Belirtmek gerekiyor ki Karakoç, sağ/muhafazakâr siyasal çizginin "siyaset" tarzına mesafelidir. Halkın şuuraltında yatan İslam inancının sağ siyasi geleneğı her dönemde (bir şekilde) ihya ettiğini ve fakat bu geleneğin halkın şuuraltındaki İslam inancını şuur düzeyine çıkarıp oradan da hayata taşıma kabiliyet ve kapasitesine sahip olmadığını düşünmektedir. Bu nedenle olsa gerek bu siyasal gelenekle mesafesini korumuş, kendisine yapılan milletvekilliğı teklifine rağmen müstağni (kendi ifadesiyle radikal) tavrında ısrar etmiştir:

Demokrat Parti ve onun devamı olan Adalet Partisi, Halk Partisi'ne nazaran millete daha yakın partiler olmakla birlikte derde deva olacak fikir isabeti ve yoğunluğundan, şuur ve idrak keskinliğinden, birlik ve beraberlik gücünden mahrumdu.²¹

Üstad'ın müstağni ve radikal tavrı/tutumu ona sarsıcı eleştiri imkânı sağlamış ve fakat bidayetinden beri sağ siyasetin muharrik gücü olan "pratiklik", fikir/ülkü/ideal adamı olan Sezai Karakoç'un gölgede kalmasına sebep olmuştur. Menderes'le yakınlık kuran Necip Fazıl'ın aksine Karakoç (bazı dönemlerde) çok büyük yoksulluk yaşamasına rağmen iktidar sahiplerine karşı vakur duruşundan taviz vermemiştir. Gücün/refahın/popüleritenin ayartısı karşısında büyülenen aydınlar arasında bu duruşun istisnailiğı zikre değer. İslamcılık ideolojisinin Türkiye'deki siyasal bünyesi olarak anılan millî görüş hareketinin doğuşu ve gelişim süreci hakkındaki gözlem ve tespitleri bugünü anlamamız için önem arz ediyor. Bu hareketin kuruluş aşamasında Karakoç, İslami referanslar/idealler temelinde bir siyasi oluşuma izin verilmeyeceğini, şayet veriliyorsa bunun Demokrat Parti veya Millet Partisinden bir farkı olamayacağı tespitini yapar. Kendisi diriliş ülküsü/mefkûresi uğrına sürekli gadre uğrarken o güne kadar hiçbir İslami hareket içinde görülmemiş kişilerin parti kurmasına şüpheyile yaklaşmaktadır. Ona göre "Millî Nizam Partisi, aslında bir nevi, Bölükbaşı'nın Millet Partisi'nin yeniden doğuşuydu. Erbakan, birkaç AP'li milletvekiliyle bir parti kurunca eski Millet Partisi mensupları o partiyi doldurdular. Millî Nizam Partisi'nin ileri gelenlerinin namağ kılmaları ve oruç tutmaları dışında Millet Partisi'nden bir farkları yoktu. Erbakan, namaz kılıp oruç tutan bir Bölükbaşı'ydı adeta."²² Öte yandan Karakoç, Millî Nizam Partisinin kuruluşuna nasıl

21 Sezai Karakoç, *Hâtıralar*, cilt: 2, s. 279.

22 Sezai Karakoç, *Hâtıralar*, cilt: 2, s. 402-403.

müsaade edildiği hususunun bir boyutuyla “sır” olarak kalacağını (da) dile getirmektedir. Çünkü Tanzimat’tan bu yana ezilen ve kendisine bir hak tanınmayan yerli düşüncenin ideolojik ve politik atılımından doğan bir parti olmadığı kanaatindedir Milli Nizam’ın...

Aynı geleneğin Milli Selamet Partisi olarak devam ettiği yıllarda da kanaati değişmemiştir Karakoç’un. Hatta bu partinin diriliş ülküsünü/mefkûresini boğmak için aleyhte propaganda yaptığını, *Diriliş*’in çevresindeki gençleri dağıtmaya çalıştığını, bunun için *Yeni Devir* adlı gazete çıkardığını öne sürmektedir. Partinin avami bir politikacılık yaptığını, fikir safhasını tamamlamadan sahaya çıktığı için sadece “hislere” hitap ettiğini, bu nedenle de İslamilik iddialarının aldatmaca olduğunu söylemektedir. *Sütun* adlı eserinden “İslam Ortak Pazarı”, “İslam Bloku” gibi tekliflerini miting meydanlarında propaganda amaçlı kullandıklarını ve fakat taşıma suyla değirmen dönmeyeceğini (yani fikir safhası olgunlaşmadığı için bunların slogandan öteye gitmediğini) dile getirmektedir. Kendilerini “Müslümanların partisi” şeklinde tanıtımalarının doğru olmadığını, bunun diğer partilerdeki milyonlarca Müslüman’ı inciteceğini, herkesin bir kişiliğinin olduğunu, inançlı kişinin şu veya bu partiyi tutuyor diye kınanamayacağını, ancak ikna ile yanlıştan döndürüleceğini söylemektedir.²³

Her düşünür/aydın/mütefekkir gibi Sezai Karakoç da kendi zamanının çocuğudur. Bu gerçeği müdrik olarak onun tefekkür mirasından istifade edilebilir. İslamcılık ideolojisinin Türkiye’ye mahsus tecrübesine üstadın katkısı yadsınamaz. Bu katkının eleştirel dikkat ve müteyakkız bir bilinçle teşrih masasına yatırılması görevi bugünün İslamcılarına aittir. Bir dönem Sezai Karakoç’un da İslami içerik yükleyerek kullandığı sağcılığın, nasıl olup da İslamcı ideolojiyi baskılayarak ilmi/entelektüel dinamizmini zaafa uğrattığı gerçeği üzerinde tefekkür ederek başlanabilir bu görevin ifasına. Akabinde ise entelektüel bağımsızlığın yeniden elde edilmesi için Karakoç’un güç/para/popülerite karşısındaki vakur duruşundan ilham alınabilir. En nihayetinde ise burjuva Protestan kültür kodlarından ilham alarak tecessüm ve teşekkül eden modern/postmodern paradigmanın dayattığı sosyal gerçekliğin dışına çıkıp vahiy bilgisi-nübüvvet pratiği ve bu bilgi-pratikle mütenasip geleneksel birikimden esinlenerek var olmanın imkânları üzerinde düşünebiliriz.

23 Sezai Karakoç, *Hâtıralar*, cilt: 2, s. 405-409.